

Henri Lefevre (1863-1921), secretaris van de Gentse socialistische katoenbewerdersvereniging, was één van de acht socialistische senatoren die na de verkiezingen van 1919 niet aan de voorwaarden bleken te voldoen. In 1921 werd hij alsnog provinciaal senator.

Geld stinkt niet. De socialisten en de toegang tot de Senaat⁽¹⁾

Piet Creve, Amsab

Sommige zinnen hebben weerhaakjes. Na het lezen blijven ze ergens in het geheugen vastzitten. Waarom dat zo is, wordt soms pas duidelijk als er zich later nog een andere zin aan vasthaakt. Dan verandert een vage verwondering of ergernis in een uitgesproken vraag. Een dergelijk proces ligt aan de basis van dit artikel. Het begon met een zin uit het boek van Sophie De Schaepdrijver over de Eerste Wereldoorlog: “[De BWP] had in 1894 niet eens meegedaan aan de Senaatsverkiezingen omdat geen van de kandidaten daarvoor gefortuneerd genoeg was”⁽²⁾. Twee jaar later haakte zich daar een uitspraak van Armand Verspeeten uit zijn biografie aan vast: “Bij de parlementsverkiezingen van 1 juni 1958 werd ik dan ook als senator verkozen. [...] Achteraf bleek mijn echtgenote daar niet erg mee opgetogen, vermits de senaatsvergoeding veel minder bedroeg dan mijn wedde als vakbondssecretaris. In die periode was de senaatsvergoeding nog altijd niet op hetzelfde peil als deze van de Kamer van Volksvertegenwoordigers”⁽³⁾. Op de deur van de Senaat zat dus voor minder gefortuneerden blijkbaar lang een dubbele grendel. Beide citaten vormen het vertrekpunt voor dit onderzoekje naar de financiële drempels voor toegang tot de Senaat⁽⁴⁾.

In 1830 moest het piepjonge België voor zichzelf een politiek systeem uittekenen. Het Nationaal Congres keurde met een twee derden meerderheid het tweekamerstelsel goed. Kamer en Senaat zouden door hetzelfde, toen nog zeer beperkte kiezerskorps rechtstreeks verkozen worden. Grote verschillen bestonden tussen beide Kamers op het vlak van de verkiesbaarheidsvoorwaarden: voor de Kamer gold een minimumleeftijd van 25 jaar; voor de Senaat lag die op 40 jaar. Maar belangrijker was het verschil in cijnsvoorwaarden: voor de Kamer waren er geen, voor de Senaat lagen die zeer hoog. Dat leidde tot de bizarre situatie dat iemand verkiesbaar kon zijn voor de Kamer zonder een bepaalde belasting te moeten betalen, maar dat diezelfde persoon wel cijns

moest betalen om te mogen kiezen. De hoge verkiesbaarheidscijns voor de Senaat beperkte het aantal verkiesbaren aanzienlijk. In 1870 waren er 826; de Senaat telde toen 62 leden. Die verkiesbaren waren in eerste instantie grootgrondbezitters: in de toenmalige belastingsregeling woog de grondbelasting het zwaarst door. Omdat grootgrondbezit grotendeels een zaak van de adel was, lag het percentage senatoren van adellijke afkomst zeer hoog: in 1848 63%, in 1892 nog 51%. De Senaat had dus een duidelijk aristocratisch en conservatief karakter.

Net zoals de verkiezing van 28 socialistische volksvertegenwoordigers in 1894 het feit overschaduwde dat de BWP toen zelfs geen kandidaten voor de Senaat voordroeg, verduistert de voorafgaandelijke invoering van het algemeen meervoudig stemrecht bij de grondwetsherziening van 1893 de hervorming van de Senaat bij die gelegenheid. De verkiesbaarheidscijns werd gehalveerd, maar het was een andere hervorming die voor de socialisten een concreter effect had: de creatie van een nieuwe categorie van senatoren, de provinciale, via getrapte verkiezingen aangewezen door de provincieraadsleden. Die senatoren waren niet onderworpen aan de verkiesbaarheidscijns. Zo kreeg de BWP dan toch nog 2 senatoren: Jules Bufquin des Essarts, na minder dan een jaar opgevolgd door de latere Nobelprijswinnaar voor de vrede, Henri La Fontaine, en Edmond Picard, allen verkozen in de provincie Henegouwen. Deze socialistische provinciale senatoren waren van vrij gegoede komaf. De verkiesbaarheidscijns gold dan wel niet voor hen, maar senatoren kregen in tegenstelling tot volksvertegenwoordigers geen vergoeding uitbetaald. Beschikken over voldoende eigen middelen was dus een voorwaarde om hun mandaat te kunnen opnemen.

In de parlementaire discussies over de grondwetsherziening van 1893 hadden de socialisten natuurlijk geen rechtstreekse stem. Maar op straat lieten ze in betogingen, stakingen en meetings hun eis voor algemeen stemrecht luid weerklinken. In die manifestaties was ook de eis tot afschaffing van de Senaat te horen⁽⁵⁾. Maar de hervorming van de Senaat beroerde de gemoederen veel minder. Wel was er daarover enig socialistisch denkwerk: al in 1867 had Hector Denis het idee gelanceerd om van de Senaat een kamer van belangenvertegenwoordiging te maken waar capabele mensen uit de maatschappelijke sferen van landbouw, industrie, handel en wetenschap zouden zetelen. Dit idee vond enige ingang, maar maakte bij de grondwetsherziening van 1893 geen enkele kans. De BWP zag de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht maar als een tijdelijk en onvolkomen compromis op weg naar het uiteindelijke doel: één man, één stem. De agitatie voor het algemeen enkelvoudig stemrecht laaide weer op. Maar ook de weinig democratische hervorming van de Senaat bleef onder vuur liggen en Hector Denis bleef zijn idee verdedigen: *“Noodzakelijk moet dan ook de inrichting van den Senaat worden herzien, om ze beter overeen te brengen met het algemeen stemrecht. De cijns om verkiesbaar te zijn mag niet lager bestaan dan de kiescijns (sic), en het land verwacht dat de Senaat eene machtige vertegenwoordiging van 's lands groote belangen wordt, of tenminste eene vergadering van*

mannen die zich in kunst en wetenschap, magistratuur, bestuur, leger, handel, nijverheid en de verheven ambten bij arbeiders-collectiviteiten een sociaal aanzien wisten te verschaffen"⁽⁶⁾.

De eerste wetgevende verkiezingen na de Grote Oorlog liepen vooruit op de grondwetsherziening van 1921 die formeel het algemeen enkelvoudig stemrecht invoerde. Bij de verkiezingen van 16 november 1919 zorgde dat voor een indrukwekkende vooruitgang van de socialisten in de Kamer van Volksvertegenwoordigers. Maar opnieuw overschaduwde een mijlpaal in de politieke democratisering een veel minder fraai beeld voor de Senaat: bij de verkiezingen van 1919 bleef de cijnsvoorwaarde voor de Senaat immers behouden. Daardoor haalden de katholieken en de liberalen een relatief sterkere positie in de Senaat dan in de Kamer; voor de socialisten lag dit omgekeerd. In de Kamer haalden de socialisten 70 zetels, slechts 3 minder dan de katholieken en 36 meer dan de liberalen. In de Senaat waren de socialisten slechts de derde partij met 20 zetels; de liberalen hadden er 41 en de katholieken 59. Maar daar stopte de invloed van de verkiesbaarheidscijns niet. De BWP had veel moeilijkheden gehad bij de samenstelling van de lijsten voor de Senaat. Bij controle van de verkozen senatoren bleken 8 van hen niet aan de voorwaarden te voldoen. De katholieken zagen een prachtige kans liggen: ze kwamen slechts 2 zetels te kort voor de absolute meerderheid in de Senaat. De verkiezingen van de 8 socialistische senatoren werd ongeldig verklaard. In de volgende verkiezingen haalden de socialisten slechts 2 verkozenen: de katholieken 4... De woordvoerder van de BWP, Lekeu, had voor het gebeuren harde woorden: "*Ce ne fut pas un scrutin, mais un butin, non pas une élection, mais une usurpation*"⁽⁷⁾. Met hun meerderheid konden de katholieken nu dwarsliggen in belangrijke kwesties zoals bij de wet op de achturedag.

De hervorming van de Senaat leek een logisch gevolg van de democratisering van het stemrecht en hoewel er een consensus bestond over de afschaffing van de cijnsvoorwaarde, laaiden de discussies over andere mogelijke aanpassingen hoog op. De debatten gingen niet enkel over wijzigingen, ook de meer fundamentele vraag of de Senaat eigenlijk wel moest blijven bestaan kwam aan de orde. De socialisten hadden de Senaat altijd gezien als dat waarvoor hij eigenlijk bedoeld was, een conservatieve waakhond, en waren er dus zeker geen warme verdedigers van. Sommigen waren voorstander van afschaffing en knoopten zo aan bij de minderheidsstroming die België bij de onafhankelijkheid een eenkamerstelsel had willen geven. Ruim honderd jaar later pleitte Hendrik De Man nog in dezelfde zin. Zijn Plan van de Arbeid bevatte een beperkt politiek luik. Daarin stelde De Man dat zijn ingrijpende voorstellen op economisch en sociaal vlak een meer slagvaardig parlement veronderstelden. De afschaffing van de Senaat kon daartoe bijdragen: "*De wetgevende macht zal uitgeoefend worden door een enkele Kamer, waarvan de leden gekozen worden door het algemeen stemrecht*"⁽⁸⁾. Een andere stroming aanvaardde het bestaan van de Senaat, maar stond wel ingrijpende veranderingen voor. Over de aard van de wijzigingen bestonden uiteenlopende ideeën. Naast het idee van belangenverte-

genwoordiging van Denis, had bijvoorbeeld Emile Vandervelde in 1902 voorgesteld de Senaat om te vormen tot een soort raad van state.

Vandervelde vertolkte in 1921 in de Kamer het socialistische standpunt. Hij stelde aan de hervorming drie voorwaarden die voor de socialisten breekpunten waren. De eerste conditie maakte een jarenlange socialistische frustratie duidelijk: een vergoeding voor senatoren. Vandervelde formuleerde het zo: *"Wij zijn geenszins bereid van de Senaat een assemblee te maken waarin alleen renteniers zitting kunnen hebben"*⁽⁹⁾. Verdere eisen waren een gelijke duur van de mandaten en kiezen voor beide Kamers vanaf 21 jaar. Over de provinciale en de nieuw voorgestelde gecoöpteerde senatoren kon onderhandeld worden. In ruil daarvoor zouden de socialisten hun principieel verzet tegen de Senaat opgeven. De aanvaarding van de Senaat zou gepaard gaan met een meer praktische strijd voor een zo democratisch mogelijke Senaat. Tegen de achtergrond van een groeiende integratie van de BWP in het politieke bestel lijkt dit een logische strategie. Tijdens de discussies bleek dat binnen de partij de violen niet gelijk gestemd waren. Zo was Vandervelde een vurig voorstander van de coöptatie, maar een stemming daarover spleet de socialistische kamerfractie in twee. In het parlement raakte de hervorming van de Senaat klem tussen beide Kamers. Na lang gepalaber kwam een compromis uit de bus. De senatoren kregen een vergoeding die weliswaar lager lag dan wat kamerleden kregen, hetzelfde kiezerskorps zou beide Kamers kiezen en er kwamen zowel provinciale als gecoöpteerde senatoren. Een opvallend onderdeel van de regeling betrof de verkiesbaarheidsvoorwaarden. Artikel 56bis van de grondwet onderscheidde 21 categorieën van verkiesbaren zoals lesgevers uit het hoger onderwijs, vroegere ministers, bedrijfsleiders, maar ook beheerders van een coöperatie of vakbond. Eigenlijk ging het om verkiesbaarheidsvoorwaarden op basis van capaciteit, gecombineerd met het idee van belangenverdediging.

De evaluatie van de hervorming van de Senaat op het BWP-congres van 1922 was terecht: *"De behoudsgezinde oppositie heeft zich voor het laatst vertoond bij de herziening van den Senaat"*⁽¹⁰⁾. Toch had dit verzet ertoe geleid dat er nog enkele elementen overbleven die aan de periode van de aristocratische en gefortuneerde Senaat herinnerden. Er was de lagere vergoeding voor senatoren. Pas in de jaren '60 kwam die op initiatief van de socialistische senator, Edmond Machtens, op hetzelfde niveau als die van de volksvertegenwoordigers⁽¹¹⁾. En nog merkwaardiger: één van de 21 verkiesbaarheidsvoorwaarden had het over eigenaars met een minimaal kadastraal inkomen of belastingplichtigen die jaarlijks een minimale directe belasting betaalden. Dit laatste relict van het cijnsstelsel verdween pas bij de grondwetsherziening van 1985, toen artikel 56bis met de verkiesbaarheidsvoorwaarden voor senatoren werd opgeheven.

- (1) "*Pecunia non olet*", uitspraak die toegeschreven wordt aan keizer Vespasianus in zijn reactie op de kritiek dat hij belastingen hief op openbare toiletten.
- (2) S. DE SCHAEPDRIJVER, *De Groote Oorlog - Het Koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Amsterdam-Antwerpen: Uitgeverij Atlas, 1997, p. 21.
- (3) A. VERSPEETEN, *Getuigen*, Gent: Amsab, 1999, p. 47.
- (4) Deze bijdrage is vooral gebaseerd op: V. LAUREYS, M. VAN DEN WIJNGAERT, e.a.: *De geschiedenis van de Belgische Senaat*, Tielt: Lannoo, 1999.
- (5) T. LUYKX, M. PLATEL, *De politieke geschiedenis van België: 1 van 1789 tot 1944*, Antwerpen: Kluwer, 1985, p. 195.
- (6) H. DENIS, E. FERON, *Wetsvoorstel tot herziening van artikel 47 en volgende van de Grondwet*, Gent: Samenwerkende Volksdrukkerij, 1904, p. 11-12.
- (7) V. LAUREYS, *De geschiedenis [...]*, p. 197.
- (8) Het Plan van den Arbeid, verslaggever Hendrik de Man, Brussel, 1933, p. 11.
- (9) V. LAUREYS, *De geschiedenis [...]*, p. 133.
- (10) Belgische Werkliedenpartij - Algemeene Raad Verslagen voorgelegd aan het XXXIIIe Jaarlijks Kongres, Brussel, 15-17 april 1922, p. 35.
- (11) A. VERSPEETEN, *Getuigen*, p. 47.

Brood & Rozen

Tijdschrift voor de Geschiedenis van Sociale bewegingen

Driemaandelijks tijdschrift uitgegeven door
Amsab - Instituut voor Sociale Geschiedenis
Bagattenstraat 174, 9000 Gent

Brood & Rozen is tevens te verkrijgen bij:

ACCO-Leuven
Tiensestraat 134
3000 Leuven

DE GROENE WATERMAN
Wolstraat 7
2000 Antwerpen

Boekhandel FORUM
D. Boucherystraat 10
2800 Mechelen

Boekhandel MARNIX
Nederkouter 209
9000 Gent

Nieuwscentrum WALRY
Zwijnaardsesteenweg 6
9000 Gent

Marxistisch Antiquariaat AURORA
Jean Volderslaan 34
1060 Brussel